

www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature

eISSN: 2667-5641

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY
Sponsored by IBU

Yan Metinsel Görünürlük ve Metin Dışı Görünürlük Üzerinden Çevirmen Celal Üster'in Çeviri Politikası

Translation Policy of Celal Üster Throughout His Paratextual and Extratextual Visibility

Halise Gülmüş Sırkıntı*

Abstract: This study aims to examine Celal Üster's translator profile and translation policy, who has contributed greatly to the Turkish literary system, through his paratextual and extratextual visibility. The conceptual framework of this study consists of the concepts of paratextual visibility and extratextual visibility, which were put forward by Kaisa Koskinen and are based on the views of Lawrence Venuti. In the study, firstly, his autobiography is analyzed in line with his translation experience and his translations are described. Then, Üster's translation policy is analyzed within the concepts of Koskinen's paratextual and extratextual visibility and his translation competencies were questioned in line with PACTE's translation sub-competencies. While Üster's paratextual visibility is analyzed throughout his translator's prefaces, postfaces, translator's notes, interviews he has given on his translations and his book on translation experiences titled *Bir Çevirgenin Notları*; his extratextual visibility is scrutinized by means of other people's thoughts on Üster's translations in the book titled *Celal Üster İçin: Çeviri Uğraşında 50 Yıl*. From the results, it is clear that he approaches translation from a broad perspective, and he is competent in both source and target languages and is aware of the importance of source text analysis, and he doesn't see translation as a secondary product. It is obvious that he has all five sub-competencies put forward by PACTE. All these competencies are expected to be acquired by the translator trainees in the department of Translation Studies; so, it is obvious that even though Üster didn't graduate from Translation Studies department, he has these competencies thanks to the experience he gained in 50 years.

Structured Abstract: This present study aims to scrutinize the translation policy and the translator profile of Celal Üster, one of the most prominent translators in Turkey, throughout his paratextual and extratextual visibility. As he translated nearly 90 works into Turkish, he is known to be one of the prolific translators in the Turkish literary system. He is not only a qualified translator but also an editor, a publisher, and a journalist. He is chosen for this study as he spent 50 years translating different literary works into Turkish, managed different publishing houses, and wrote columns in different newspapers. Üster's translation policy is analyzed within the concepts of Koskinen's paratextual and extratextual visibility and his translation competencies were questioned in line with PACTE's translation sub-competencies. So, the conceptual framework of this study comprises paratextual and extratextual visibility which were put forward by Kaisa Koskinen (2000) and PACTE's (2003) translation sub-competencies (bilingual, extra-linguistic, knowledge about translation, instrumental and strategic). Koskinen mentions three kinds of visibility: textual,

* Dr. Öğr. Üyesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümü
Asst. Prof. Dr., Fatih Sultan Mehmet Foundation University, Faculty of Literature, Translation and Interpreting
Department

ORCID 0000-0002-6585-5961

hgulmus@fsm.edu.tr

Cite as/ Atıf: Gülmüş Sırkıntı, H. (2022). Yan metinsel görünürlük ve metin dışı görünürlük üzerinden çevirmen Celal Üster'in çeviri politikası. *Turkish Studies - Language*, 17(2), 761-774.

<https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.57816>

Received/Geliş: 28 February/Şubat 2022

Accepted/Kabul: 25 June/Haziran 2022

Published/Yayın: 30 June/Haziran 2022

Checked by plagiarism software

© Yazar(lar)/Author(s) | CC BY- NC 4.0

paratextual, and extratextual. In this study, only paratextual and extratextual visibility of Üster are examined. Paratextual visibility of the translator can be tracked in the translator's notes, prefaces, postfaces, and forewords. On the other hand, extratextual visibility is not associated with the translators themselves, but "others dealing with translations" (Koskinen, 2000, p. 99). So, extratextual visibility can be traced by means of others' statements about the selected translations.

In this study, Üster's paratextual visibility is scrutinized throughout his translator's prefaces, postfaces, translator's notes, interviews that he has given on his translations and his autobiography. In his book, titled *Bir Çevirgenin Notları* (2019), he describes his own translation experiences and summarizes his fifty-years spent translating. Between the lines of the work, there are Üster's experiences and views on translation which makes the book a research object for this study. It is found out that Üster (2019, s. 169) believes that in order to translate a writer who grew up in a different society and a different historical period into his own language, the translator must know the author well and must be knowledgeable in both languages and cultures. Üster (2019, p. 51) asserts that the position of translators and translated works is not secondary by saying "translators contribute to the enrichment of our literature". As can be seen from his saying, he is of the opinion that translations are not faithful copies of the source texts. According to Üster (2019, p. 131), when it comes to literary translation "all the works of an author should be translated into the target language by the same translator", which means he thinks that the translator has a style as well as the author. This indicates the importance Üster puts on translators and he accepts that the translator's voice is visible in the translation. Üster, who translated George Orwell's both *1984* and *Animal Farm* into Turkish, believes that the better the translator understands the author, the more successful the translations will be. He wrote prefaces for both of his translations and introduced the author and the books to Turkish readers. In his preface, Üster states that the necessity of retranslating *1984* is due to the change in the perspective towards translation. Üster (2019, p. 138) emphasizes that Orwell used different styles in his two works and the translator who will translate these two works should distinguish the stylistic difference between them and reflect this difference in his translation. This shows that he is a translator who prioritizes the style of the literary works. When Üster's translation policy is analyzed within the context of his paratextual visibility, it is observed that he always reads the source text thoroughly, researches the author of the source text and the period it was written, analyzes the source text, and believes that being competent in the source and target languages and cultures especially in literary translation is one of the requirements of translation. He is of the opinion that the source text and the translation are products that need each other. When his translation policy is analyzed within the context of his extratextual visibility, it is found out that he is competent in Turkish, he can find creative solutions for the translation problems that he encountered, he analyzes the source text before starting his translation, and do research on the author of the source text. It is obvious that translations are equally important as the source texts for Üster.

As a result of the research carried out in this study, it is observed that the paratextual and extratextual visibility of Üster are parallel; as a qualified translator he is competent in source and target languages, he always works hard to be competent in the source culture to understand the text better, he prioritizes source text analysis, and he is aware of the importance of translation. The results indicate that Üster has all five sub-competencies put forward by PACTE. Considering that all these competencies are expected to be acquired by the translators of the future in the department of Translation Studies, it can be said that Üster achieved this awareness with the experience he gained in 50 years.

Key Words: Translation Studies, Celal Üster, translator's visibility, paratextual visibility, extratextual visibility

Öz: Bu çalışma, Türk yazın dizgesine yaklaşık doksan çeviri eser kazandırmış, aynı zamanda yayıncılık ve gazetecilik alanlarında da önemli işlere imza atmış olan Celal Üster'in çevirmen profilini ve çeviri politikasını yan metinsel ve metin dışı çevirmen görünürlüğü üzerinden irdelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın kavramsal çerçevesini, Kaisa Koskinen'in Lawrence Venuti'nin görüşlerinden yola çıkarak ortaya koyduğu yan metinsel görünürlük [paratextual visibility] ve metin dışı görünürlük [extratextual visibility] kavramları oluşturmaktadır. Çalışmada öncelikle Üster'in öz yaşam öyküsü çevirmenliği doğrultusunda yorumlanarak incelenmekte ve Türk yazın dizgesine kazandırdığı çeviri eserler betimlenmektedir. Ardından, Koskinen'in (2000: 99) yan metinsel görünürlük ve metin dışı görünürlük kavramları doğrultusunda Üster'in çeviri politikası incelenmektedir. Üster'in çeviri üzerine verdiği

röportajları, çevirilerine eklediği ön söz, son söz ve dipnotları ile çeviri deneyimlerini anlattığı *Bir Çevirgenin Notları* başlıklı eseri üzerinden yan metinsel görünürlüğü, çevirmenliği ve yayıncılığı üzerine kaleme alınan *Celal Üster İçin: Çeviri Uğraşında 50 Yıl* başlıklı eserden yola çıkılarak ise metin dışı görünürlüğü araştırılmakta, Üster'in çevirmen profili ve çeviri politikası tartışılmaktadır. Üster'in yan metinsel ve metin dışı görünürlüğünün incelenmesi sonucunda her ne kadar Üster Çeviribilim/ Mütercim Tercümanlık bölümlerinden mezun bir çevirmen olmasa da elli yıl boyunca edindiği çeviri tecrübesi ile tıpkı bu bölümlerde geleceğin çevirmenlerine kazandırılması amaçlanan çeviriye geniş açıdan yaklaşabilme, kaynak metin analizi yapabilme, yazarı, dönemi detaylı bir şekilde araştırabilme, çeviriye ikincil bir ürün olarak görmeme, çevirinin anlam aktarımının çok daha ötesinde bir edim olduğunun farkında olma yetilerini kazanmış, bilinçli bir çevirmen olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Çeviribilim, Celal Üster, çevirmen görünürlüğü, yan metinsel görünürlük, metin dışı görünürlük

Giriş

Gideon Toury'nin ortaya koyduğu betimleyici Çeviribilim çalışmaları sayesinde çeviri ürünler üzerine gerçekleştirilen çalışmalar alanyazında artmış olsa da çevirmenlerin inceleme nesnesi olarak ele alındığı çalışmaların alana kazandırılmasıyla Çeviribilim açısından daha bütüncül sonuçlar elde edilebileceği söylenebilir. Bir çevirmenin çeviri eserlerinin ve çeviri üzerine ortaya koyduğu söylemlerinin incelenmesiyle, çevirmen profili bütüncül ve betimleyici bir yaklaşımla ortaya çıkarılabilecektir. Çeviri alanına önemli katkıları olmuş üretken çevirmenlerin profillerinin çıkarılmasının ve çeviri politikalarının incelenmesinin hem çeviri tarihinin hem de çeviri yazın dizgesinin tahlilini çıkarmada katkısı olacağı düşünülmektedir. Bu yaklaşımla kaleme alınan bu çalışmada, Türk yazın dizgesinin üretken çevirmenlerinden biri olan ve 90'a yakın eseri Türkçeye kazandırmış olan Celal Üster araştırma nesnesi olarak seçilmiştir. Gerek gazetelerde kaleme aldığı köşe yazıları ile yazın dizgesine kattığı özgün eserleri ile gerekse 50 yılı aşkın çeviri deneyiminde ortaya koyduğu çeviri eserlerle Üster'in incelenmesi gereken bir çevirmen olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmada, Üster'in özellikle yan metinsel ve metin dışı görünürlüğü üzerine odaklanılmaktadır. Üster'in yan metinsel görünürlüğü, *Hayvan Çiftliği* (2012), *1984* (2016), *Dr. Jekyll ile Bay Hyde* (2015), *İnsanın Özü* (1991), *İngiliz ve Amerikan Edebiyatında Kısa Öykülerin Büyük Ustaları* (2016) başlıklı çevirilerine eklediği ön söz ve son sözleri, çevirmen notları, çevirileri üzerine verdiği röportajlar (Kakı, 2017; Altunok, 2018) ve çeviri deneyimlerini anlattığı *Bir Çevirgenin Notları* (2019) başlıklı eserinden yola çıkılarak araştırılmaktadır. Metin dışı görünürlüğü ise Üster'in yayıncılığı ve çevirmenliği üzerine alandan isimlerin kaleme almış olduğu *Celal Üster İçin: Çeviri Uğraşında 50 Yıl* (2018) başlıklı eserde Üster'in çeviri yaklaşımlarına dair oluşturulan söylemler üzerinden incelenmektedir. Yan metinsel ve metin dışı görünürlüğü mercek altına alınan Üster'in betimleyici bir yaklaşımla çeviri politikası ve çevirmen profilinin açığa çıkarılması amaçlanmaktadır. Aynı zamanda incelemede elde edilen veriler doğrultusunda, Üsterin yan metinsel ve metin dışı görünürlüğü odağında PACTE (2003, s. 43-66) grubunun ortaya koyduğu beş çeviri edincinden hangilerine sahip olduğu ortaya çıkarılacaktır.

Kavramsal Çerçeve

90'lı yıllara geldiğinde Çeviribilim alanında en çok tartışılan konulardan biri haline gelen konu "çevirmen görünürlüğü" [visibility] olmuştur. Kuramsal olarak çevirmen görünürlüğüne en çok eğilen, çevirmenin görünmezliğine eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşan Çeviribilim araştırmacısı ise Lawrence Venuti'dir. Venuti'ye göre (1995), çevirmenler akıcı çeviriler ortaya koyarak yerleştirme politikası izlerler ve kendilerini görünmez kılarak hâkim ideolojiye hizmet ederler. Çevirdiği eserde kaynak kültürü yok etmeyerek yabancılaştırma çevirisi kullanan çevirmenler ise kendilerini görünür kılarlar. Bu iki yoldan Venuti'nin (1995, 13) tercih edilmesini öngütlediği çevirmenin görünür olmasıdır. Sömürgecilik sonrası yaklaşımların temsilcilerinden olan

Venuti, İngilizceye yapılan çevirilerde Anglo-Amerikan okura daha akıcı metinler sunmak adına yerel öğelerin atılarak İngilizce kaleme alınmış izlenimi verilen metinler ortaya konulduğunu belirtmektedir. Venuti, İngilizceye gerçekleştirilen bu akıcı çevirilerin aslında eşit olmayan güç ilişkilerini perçinlediği ve asimilasyona neden olduğunu vurgular. Venuti'ye göre yerileştirme stratejisi asimilasyonu beraberinde getirmektedir. Venuti'nin bu yaklaşımını tamamen edebi çevirilere dayandığını bu anlamda kısıtlayıcı olduğunu vurgulayan Koskinen'e göre günümüzde İnternet, telefon gibi insanların günlük pratiklerinde çok fazla kullandıkları mecralar varken edebiyatın algı şekillendirmede bu derece önemli olmadığı kanısındadır. Venuti'nin çevirmenlerin hem yabancılaştırma stratejisine yönelmesini hem de özellikle yabancı metinleri çeviri için seçmelerini öğütlemesini de gerçekçi bulmayan Koskinen (58), Venuti'nin bu bakış açısıyla iş veren, yayıncı, okur gibi çevirinin diğer eyleyenlerini de hesaba katmadığını belirtir. Bir çevirinin yerileştirme ya da yabancılaştırma stratejilerinden hangisini uygulandığını belirlemenin zor olduğunu vurgulayan Koskinen, Çeviribilimin ikiliklerden sıyrılması gerektiği kanısındadır (96). Görünürlük kavramının farklı çeviribilim araştırmacıları tarafından farklı şekillerde incelendiğini belirten Koskinen, kendi görünürlük tanımını yaparak görünürlüğü üç başlık altında inceler.

Kaisa Koskinen'e (2000) göre çevirmenin görünürlüğü üç açıdan ele alınabilir: metinsel görünürlük [textual visibility], yan metinsel görünürlük [paratextual visibility] ve metin dışı görünürlük [extratextual visibility] (s. 99). Çevirmenin metinsel görünürlüğü ile Koskinen, çevirmenin mevcudiyetini metin düzeyinde, çeviri metnin kendisinde aranabilir oluşundan bahsetmektedir. Çeviri bir metinde "çevirmenin görünürlüğünden kaçmak olanaksız"dır (Arrojo, 1997, s. 28). Az ya da çok her çeviride çevirmen görünürlüğünün mevcut olduğu kanısında olan Koskinen (2000, s. 99), çeviri ürün incelenerek metinsel görünürlüğün araştırılabileceğini belirtir. Yan metinsel görünürlük ise çevirmenin asıl çeviri metnin dışında çeviri üzerine ortaya koyduğu ifadeler üzerinden araştırılmaktadır (Koskinen, 2000, s. 99). Başlık, alt başlık, ön söz, son söz, dipnot, epigraf, çizim, kitap kapağı gibi metni destekleyen diğer unsurlar yan metin olarak adlandırılmaktadır (Genette, 1997, s. 3). Bu bağlamda, çevirmenin çeviriye eklediği çevirmen notları, çeviri sürecine dair kimi önemli detayları okurlarla paylaştığı çevirmen ön söz ve son sözleri, çevirileri üzerine verdiği röportajlar, gerçekleştirdiği söyleşiler ile çeviri deneyimleri üzerine kaleme aldığı metinler çevirmenlerin yan metinsel görünürlüğünün incelenebileceği kaynaklardır (Koskinen, 2000, s. 99). Kapakta çevirmen adının olup olmaması, eserin çeviri olarak sunulup sunulmadığı da çevirmenin yan metinsel görünürlüğünün diğer göstergeleridir. Çevirmenin çeviri üzerine ortaya koyduğu tüm bu söylemler çevirmeni görünür kıldığı gibi söz konusu çevirmenin çeviriye bakışını anlamada da önemli bir kaynak olarak göze çarpmaktadır. Üçüncü tür olan metin dışı görünürlük, bir çevirmenin çeviri ürünlerine ya da çeviri yaklaşımına dair başka kişilerin ortaya koyduğu düşünceler, yorumlar, eleştiriler üzerinden incelenmektedir (Koskinen, 2000, s. 99-100). Metin dışı görünürlüğün inceleneceği söylemler de çevirmenin çeviri yaklaşımının dışardan gözlerden nasıl görüldüğünü gözler önüne sermesi açısından önemlidir.

Üç alt başlık altında incelediği görünürlük kavramının bu sayede edebiyat dışı metinlerde de uygulanabilir olacağını belirten Koskinen'in yan metinsel görünürlük ve metin dışı görünürlük kavramları bu çalışmada bir çevirmenin çeviri politikasını açığa çıkarmada kullanılmaktadır. Aynı zamanda, Üster'in yan metinsel görünürlüğü yani kendisinin çeviri üzerine ortaya koyduğu söylemler ile Üster'in çevirileri üzerine başka isimlerin kaleme aldığı söylemlerin ne ölçüde örtüştüğü incelenmekte ve PACTE (2003, s. 43-66) grubunun ortaya koyduğu beş alt edinçten yan metinsel ve metin dışı görünürlüğü doğrultusunda hangilerine sahip olduğu belirlenmektedir. PACTE'nin araştırmalar sonucunda ortaya koyduğu beş alt edinç iki dillilik alt edinci [bilingual sub-competence], dil dışı alt edinci [extra-lingual sub-competence], çeviri bilgisi alt edinci [knowledge about translation sub-competence], araçsal alt edinç [instrumental sub-competence], stratejik alt edinç [strategic sub-competence] oluşmaktadır (Eser, 2015). Üster'in bu alt edinçlerden hangilerine sahip olduğu yan metinsel öğeler ve metin dışı öğeler doğrultusunda incelenmektedir.

Türk Yazın Dizgesinde Celal Üster

1947 İstanbul doğumlu olan Celal Üster, İngiliz Erkek Lisesi'nde öğrenim görmüş, çeviri yapmaya daha bir lise öğrencisiyken merak salmış ve sonraları öğrencisi olduğu Robert Koleji'nin çıkardığı Türkiye'nin ilk edebiyat dergilerinden olan *İzlerimiz* başlıklı dergide ise ilk çevirilerini yayımlamıştır (Üster, 2019, s.16). İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde eğitim alan Üster, bu bölümde Berna Moran, Mina Urgan, Cevat Çapan, Akşit Göktürk ve Murat Belge gibi çeviri alanında ses getiren isimlerden dersler alma fırsatına erişmiştir. Üster, hocaları öyle zorlu eserleri Türkçeye kazandırırken kendisinin de onlardan fazlasıyla etkilendiğini belirtir (Üster, 2019). Gerek İngiliz Erkek Lisesi'nde ve Robert Koleji'nde aldığı dil eğitimi hesaba katıldığında gerekse üniversite eğitimi dil alanında almış olması dolayısıyla kendisinin dil alanında eğitilmiş bir çevirmen olduğunu söylemek mümkündür.

Üster, 1960'lardan itibaren profesyonel anlamda çeviriler yapmaya başlamıştır. Mehmet Fuat'ın kurduğu *Yeni Dergi* başlıklı sanat ve edebiyat dergisini Ülkü Tamer (2017, s. 152) "*Yeni Dergi* bir okuldu, Memet Fuat ise bir öğretmen" olarak tanımlamaktadır. Dönemin edebiyat alanındaki ünlü isimlerinin mensubu olduğu bu dergide, Üster'in yayımlanan ilk çevirisi Juan Rulfo'nun *Bize Toprak Verdiler* başlıklı eseri olur. Memet Fuat (1970), *Yeni Dergi*'de Celal Üster için şu sözleri sarf eder: "Çalışmalarını sürdürürse çok iyi bir çevirmen olacağını sandığımız Celal Üster İngiliz Filolojisi'nde öğrenci..." Fuat'ın bu söyleminden Üster'in daha çeviriye başladığı ilk yıllarda bile dikkat çeken bir çevirmen olduğu anlaşılmaktadır.

Yeni Dergi'nin ardından yine Memet Fuat'ın kurduğu Aydınlık Yayınları ile çalışmaya başlayan Üster, 1980'lerde çok sayıda Marx, Engels, Lenin, Stalin gibi yazarların kitaplarının Türkçeye aktarılmasında önemli rol oynamış ve bu eserlerin yasaklı olduğu o dönemlerde çeşitli mahlaslar kullanarak çeviri çalışmalarını sürdürmüştür. Söz konusu yıllarda Sabahattin Eyüboğlu, Can Yücel, Cevat Çapan ve Akşit Göktürk gibi isimlerin çevirilerini büyük bir dikkatle okuduğunu belirten Üster (2019, s. 51), bu çevirilerden bir şeyler öğrenmeye çalıştığını, çevirilerdeki dil kullanımlarını inceleyerek dilin olanaklarını sorguladığını vurgulamaktadır. Üster'in çeviriye başladığı ilk yıllarda dahi dil konusunda araştırmacı ve sorgulayıcı bir tavır takındığı gözükmektedir. *Yeni Dergi*'de yayımladığı Juan Rulfo çevirilerine yenilerini ekleyen Üster'in ilk çeviri kitabı *Bize Toprak Verdiler* başlığıyla E yayınlarından 1971 yılında yayımlanır.

Genellikle çevireceği yazarları kendisi seçen Üster, o dönemlerde çeviri işlerinin şimdikinden çok daha farklı şekilde işlediğini şu sözlerle belirtir:

"Eskiden, örneğin 1960'lı, 1970'li yıllarda yayınevlerinin kitap seçiminde çevirmenlerin çok daha fazla payı vardı. Ben de o yıllarda, çoğunlukla kendi seçtiğim ve yayınevine kabul ettirdiğim kitapları çevirme olanağı buldum. Şimdilerde de benim önerdiğim kitaplar oluyor ama genellikle yayınevi öneriyor bu kitabı bana, ben de kafama yatarsa çeviriyorum" (Üster, 2019)

Yukarıdaki söylemden, geçmişte çevirmenlere daha fazla alan tanındığını vurgulayan Üster'in günümüzde geline nokta çevrilecek eserler üzerinde çevirmenin söz hakkının azalmasından rahatsızlık duyduğu anlaşılmaktadır. 1980'lerden itibaren *Cumhuriyet Kitap* dergisini yönetmeye başlayan Üster, 1983 yılında George Thomson'ın *Tarihöncesi Ege* adlı eserinin çevirisiyle *Yazko* çeviri dergisinin Azra Erhat Ödülü'ne değer görülür.

Ayşe Sarısayın (2018, s. 25), Celal Üster'in kendisine 80 civarı çevirisinin olduğunu söylediğini belirtir. Milli Kütüphane üzerinden Celal Üster adına gerçekleştirilen taramada farklı basımlar dâhil olmak üzere toplam 152 eser bulunmaktadır. Üster'in (2019, s. 11) kaleme aldığı *Bir Çevirmen'in Notları* başlıklı eserinde de belirttiği üzere "yarım yüzyılda doksana yakın kitap çevirmiştir". Anlaşılacağı üzere Türk yazın dizgesine 90'a yakın yabancı eser kazandırmış olan Üster, hem çeviri tarihimiz açısından oldukça önemli hem de fazlasıyla üretken bir çevirmendir.

Üster, ilk çevirisi olan *Bize Toprak Verdiler* adlı kısa öykü çevirisi yayınlandığında yaşadığı heyecanı ve mutluluğu “Dünyalar benim oldu. O akşam bunu kutlarken, rakıdan çok, ilk çevirimin *Yeni Dergi*’deki basılı sayfalarıydı beni sarhoş eden. O sayıyı günlerce yanımda taşımışım” söylemiyle dile getirmektedir (Uluşahin, 2018, s. 78).

Üster’in bu söyleminden de anlaşılacağı üzere daha çeviriye başladığı ilk yıllardan itibaren bu mesleğe gönlünü verdiği açıktır. Yıllar içinde Türkçeye kazandırdığı ortalama 90 eser de bunun bir diğer kanıtıdır. J.L. Borges ve John Berger gibi yazarların yapıtlarının yanı sıra Marx ve Engels’in *Komünist Manifesto*’su ve Lenin’in *Devlet ve Devrim*’i gibi Marksist klasikleri de dilimize kazandırmıştır. Aşağıdaki tabloda Üster’in Türkçeye kazandırdığı eserlerden bazıları gösterilmiştir. Tabloda da görülebileceği üzere yıllar içinde Üster, çok farklı türlerde eserleri dilimize kazandırmakla kalmamış birçok farklı yayıneviyle de çalışmıştır.

Tablo 1: Üster’in Türk Yazın Dizgesine Kazandırdığı Çeviri Eserlerden Bazıları

Yazar Adı	Eser Adı	Yayın Yılı	Yayınevi
Dee Brown	Kalbimi Vatanıma Gömün	1970	E Yayınları
George Orwell	1984	1984	Can Yayınları
George Orwell	Hayvan Çiftliği	2001	Can Yayınları
George Thomson	Tarih Öncesi Ege	1983	Payel Yayınları
George Thomson	İnsanın Özü	1991	Payel Yayınları
H. G. Wells	Zaman Makinası	2017	İthaki Yayınları
Iris Murdoch	İtalyan Kızı	1991	E Yayınları
John Berger	Tiziano Su Perisi ile Çoban	2012	YKY
J.L. Borges	Alçaklığın Evrensel Tarihi	1999	İletişim Yayınları
J.L. Borges	Atlas	2002	İletişim Yayınları
J.L. Borges	Düşsel Varlıklar Kitabı	2015	İletişim Yayınları
Juan Rulfo	Kızgın Ova	2005	YKY
Liam O’Flaherty	Kıtlık	1973	E Yayınları
Mao Zedung	Kültür Sanat ve Edebiyat Üzerine	1999	Berfin Yayınları
Paulo Coelho	Hac	2006	Can Yayınları
Paulo Coelho	Portobello Cadısı	2008	Can Yayınları
Paulo Coelho	Kazanan Yalnızdır	2009	Can Yayınları
Robert Louis Stevenson	Dr. Jekyll ile Bay Hyde	2015	İş Bankası Yayınları
Vargas Llosa	Masalıcı	1996	Can Yayınları
Vargas Llosa	Üveyanneye Övgü	2010	Can Yayınları

Vladimir İlyiç Lenin	Devlet ve Devrim	1978	Yordam Kitap
Wolfgang Borchert	Hayır De!	2017	Yordam Kitap

Celal Üster'in Türkçeye kazandırdığı eserler arasında en bilindik olanlarından ikisi George Orwell'in *Hayvan Çiftliği* ve *1984* romanlarıdır. Üster, yalnızca kitapları çevirmekle kalmamış aynı zamanda her iki kitaba da yazdığı ön sözler ile eserlerin yazarı, eserlerin hangi dönem şartlarında kaleme alındığı ve romanların içeriklerine dair okurlara kapsamlı bilgiler vermiştir. Ancak Üster'in bu yorumları başta Can Yayınları tarafından ön söz olarak basılmış, sonrasında okuyucuya eserin sonuyla ilgili bilgi verdiği gerekçesiyle çok eleştiri almasıyla beraber son söz olarak değiştirilmiştir.

Celal Üster'in derleme çeviri eserleri de mevcuttur. Eski Japon ozanlarından derlediği şiir çevirileriyle *Yatağında Yalnız mısın?* isimli bir derleme kitabı ile İ. Ö. 2000'den İ. S. 17. yüzyıla dek yazılmış aşk şiirlerini derlediği *Aşk Olsun* başlıklı eseri Türk yazın dizgesine kazandırmıştır. Son olarak, İstanbul Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde aldığı dersler kapsamında İngiliz ve Amerikan edebiyatından okudukları kısa öyküleri derlemiş ve çevirmiş, *İngiliz ve Amerikan Edebiyatında Kısa Öykünün Büyük Ustaları* isimli kitabı ile Türk okurla buluşturmuştur.

Tablo 2: Üstel'in Derlediği Çeviri Eserler

Eser Adı	Yayın Yılı	Yayınevi
Yatağında Yalnız mısın?	2002	Okuyan Us Yayınları
Aşk Olsun	2005	Homer Kitabevi
Kısa Öykünün Büyük Ustaları	2016	İş Bankası Yayınları

Birçok farklı alanda çeviriler gerçekleştiren Üster, Türk yazın dizgesine çeşitli yabancı çocuk kitapları da kazandırmıştır. İlk çocuk edebiyatı çevirisi, Homeros'un *İlyada ve Odyssea* eserini çocuk okurlar için İngilizce dilinde yeniden yazan Jane Werner Watson'ın *Illiad & the Odyssey* başlıklı eseri olmuştur. Üster, çocuk kitabı çevirmenin görüldüğü gibi kolay olmadığını ve çocuk edebiyatında çevirmeni zorlayan unsurları şu şekilde ifade eder: “İyi bir yazarın çocuklar için yazdığı bir kitaptaki yalınlığı, sözcük tutumluluğunu, çocuksuluğu yakalayıp dilimize aktarmak hiç de kolay değildir” (Uluşahin, 2018, s. 87). Söyleminden de anlaşılacağı üzere Üster çeviriyi kolay bir uğraş olarak görmemekte, farklı çeviri türlerinin kendine özgü zorluklarının farkında olduğu gözlemlenmektedir. Çevirmenin dilimize kazandırdığı çocuk edebiyatı eserlerinden bazıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3: Üstel'in Türk Yazın Dizgesine Kazandırdığı Çocuk Kitapları

Yazar Adı	Eser Adı	Yayın Yılı	Yayınevi
Homeros	İlyada	1989	Can Çocuk Yayınları
Homeros	Odissea	2000	Can Çocuk Yayınları
James Joyce	Kedi ile Şeytan	2012	İletişim Yayınları
James Joyce	Kopenhag'ın Kedileri	2016	Hep Kitap
Roald Dahl	Charlie'nin Çikolata Fabrikası	1989	Can Çocuk Yayınları

Roald Dahl	Cadılar	2007	Can Çocuk Yayınları
Roald Dahl	Charlie'nin Büyük Cam Asansörü	2011	Can Çocuk Yayınları
Roald Dahl	İrikıyım Timsah	2014	Can Çocuk Yayınları

Bu zengin çeviri eserlere ek olarak Celal Üster'in özgün yazı ve yayınlarıyla da Türk yazın dizgesini geliştirdiği söylenebilir. *Radikal*, *Yeni Yüzyıl* ve *Cumhuriyet* gazetelerinde köşe yazıları da kaleme almış olan Üster, kültür ve sanat alanındaki sorunlar üzerine yoğunlaşmıştır. Edebiyattaki 50. Yılı'nın dolmasıyla birlikte gazetelerde ve kitap eklerinde yayınladığı yazılarından derleyerek oluşturulmuş *Körün Taşı* başlıklı bir deneme kitabına sahiptir. Yakın arkadaşlarından Cevat Çapan, Üster'in yazılarındaki eleştirel sağduyunun belirli bir kültür birikiminin yansıması olduğunu belirtir (Çapan, 2018, s. 18). Üster'in genel kültür bilgisine yönelik bu vurgu kendisinin dil dışı alt edincine sahip olduğunun bir başka kanıtıdır. Türkçeye aktardığı farklı türlerdeki eserlerden de görüldüğü üzere Üster, Türk yazın dizgesine ciddi katkıları olmuş, çevirmenlik mesleğine yıllarını vermiş bir sanatçıdır. Bu nedenle, Türkiyede çeviri sektörüne bu kadar emek vermiş bir çevirmen olarak Üster'in çevirmen profilinin çıkarılmasının alana faydalı olacağı düşünülmektedir.

Üster'in Yan Metinsel Görünürlüğü Üzerinden Çevirmen Profili ve Çeviri Politikası

Çalışmanın bu bölümünde çevirmenin yan metinsel görünürlüğünün incelenebileceği ürünler olan çevirileri üzerine verdiği röportajları, ön söz, son sözleri, dipnotları ve çevirilerini yorumladığı *Bir Çevirgenin Notları* (2019) başlıklı eserinden yapılan alıntılar yorumlanarak Üster'in çeviri üzerine düşünceleri irdelenmekte ve çeviri politikasının aydınlatılması amaçlanmaktadır.

Çeviri deneyimlerini anlattığı *Bir Çevirgenin Notları* (2019) başlıklı eserinde Üster, çeviri uğraşı ile geçirdiği elli yıllık süreci özetlemekte ve bu süreçte gerçekleştirdiği 90'a yakın çeviri hakkında ayrı ayrı yorumlarını ve deneyimlerini okurlarla paylaşmaktadır. Eserin satır aralarında Üster'in çeviriye dair tecrübe ve görüşleri yer almakta olduğundan Koskinen'in (2000) yan metinsel görünürlük incelemesinde kullanılabilir bir eser olarak bu çalışmada araştırma nesnesi olarak seçilmiştir. Farklı bir dil ve dolayısıyla bu dilin getirdiği düşünce yapısıyla, farklı bir tarihsel dönemde ve farklı bir toplumda yetişmiş bir yazarı kendi diline çevirebilmek için çevirmenin yazarı iyi tanıması gerektiğini, iki dilde ve kültürde donanımlı ve birikimli olması gerektiğini vurgulayan Üster'in (2019, s. 169) çeviri konusundaki düşüncelerinin oldukça kapsamlı olduğu ve çeviri eylemini tüm yönleriyle ele aldığı görülmektedir. Begüm Kaki'nın Celal Üster'le yaptığı röportajda Üster, çeviriyi şu şekilde tanımlar:

“Dile ne denli egemenseniz, o ölçüde iyi çeviri yaparsınız. Bana sorarsanız, çeviri insanî anlamda kutsal bir uğraş. Uzak çağları, uygarlıkları, kültürleri, farklı duygulanımları, değişik düşünme ve yaratma iklimlerini birbirine yakınlaştıran, insanları birbirine yanaştıran, insanlığı hisim akraba kılan bir uğraş.” (Kaki, 2017)

Üster'in dile ve çeviriye verdiği önem yukarıdaki söyleminden de anlaşılacağı üzere ortadadır ve başarılı bir çevirmenin her şeyden önce dile egemen olması gerektiğini savunduğu görülmektedir. Üster, çevirinin yalnızca sözcüklerin ya da anlamın aktarılmasından çok daha fazlasını içerdiğinin farkında olan bir çevirmen olarak nitelenebilir. Çeviri yapmaya başladığı ilk zamanlarda kendisinin de acemi olduğunu kabul eden Üster (2019, s. 170), bir çevirmenden beklediği şekilde öncelikle kendi diline hâkim olmak için Yaşar Kemal, Salah Bırsel, Ferit Edgü, Melih Cevdet Anday gibi Türk edebiyatının önde gelen isimlerin eserlerini okuduğunu ve bu sayede öncelikle kendisini anadilini geliştirdiğini belirtir. Üster'in kaynak ve erek dillerde

hakimiyetin çevirinin birincil koşullardan oluşunun farkında olması kendisinin iki dillilik alt edincine sahip olduğunu göstermektedir.

Edebiyatın yaratıcılık gerektirdiğini buna da ancak dilin kurallarının aşılması ve yeri geldiğinde bozulmasıyla ulaşılabileceğini belirten Üster, yazar ve çevirmenlerin yaratıcı olabilmeleri için dile tamamiyle hâkim olmaları gerektiğini vurgular (2019, s. 168). Bu açıdan bakıldığında Üster'in yazarın da çevirmenin de dilde uzmanlaşmış kişiler olmaları gerektiğini düşündüğü görülmektedir. Aslı Uluşahin (2018, s. 90)'e verdiği röportajda "Türkiye gibi Arapça ve Farsçadan büyük ölçüde etkilenen Osmanlıcadan yeni Türkçeye geçmenin zorluklarını yaşamış bir toplumda, gerçek bir aydının eski kültürü de yeni kültürü de eski dili de yeni dili de hakkıyla bilmesi ve kullanabilmesi" gerektiğini vurgulayan Üster'in dil konusundaki hassasiyeti ve titizliği bu söyleminde de kendini göstermektedir.

Üster çevirmeni yazarın ne altında konumlandırır ne de üstünde. Üster'in çeviriye bakışına göre çevirmen ve yazar birbirinin kölesi de efendisi de değildir, ona göre başarılı bir çeviri ancak aradaki dengeyi sağlamakla mümkün olabilir. Üster, özgün eser ve çeviri eser ikilemini kendisine göre şöyle açıklar:

"Her şeyden önce, özgün metin ile çeviri metnin iki özgün metin olduğu söylenebilir. Bir romanı, bir öyküyü, bir şiiri çevirirken, kendi dilimizde yeni bir edebî metin oluşturuyoruz. Evet, iki farklı yaratıdan söz edilebilir. Ama yine de birincisi olmadan ikincisinin, aslı olmadan çevirisinin olamayacağını unutmadan. Önünde sonunda, başka bir yazarın kaleme aldığı bir metni kendi dilinize aktarıyorsunuz." (Kakı, 2017)

Söylemden de anlaşılacağı üzere Üster, çevirinin ve çevirmenin ikincil konumda olmaması gerektiğinin bilincindedir. Diğer yandan özgün metin olmadan çevirinin olmayacağını da vurgulamaktadır. Bir çevirmenin kaynak metne bağlılığı abartmaması gerektiği gibi erek dilde yazarlığa soyunmamasını öğütleyen Üster (2019, s. 173), bu konudaki düşüncelerini "Çevirmen, sanırım, hem yazarın bambaşka bir mantıkta seyreden özgün diline tutsak düşmeden, hem de kendisi yazarlığa kalkışmadan, sadakat ile ihanet arasında özenli bir denge kurmalıdır" söylemiyle açıklar.

"Tüm çeviriler zordur, ancak kimi çeviriler daha zordur" şeklinde çevirinin hiç de kolay bir iş olmadığını vurgulayan Üster (2019), otuzlu yaşlarında George Thomson'dan gerçekleştirdiği *Tarihöncesi Ege* başlıklı çevirisini en zorlandığı çeviri ürün olarak tanımlamaktadır. Söz konusu eserin antropoloji, etnoloji, arkeoloji, dilbilim, sosyoloji, felsefe ve edebiyat gibi birçok farklı alandan terminoloji içerdiğini ve bu durumun çevirmeni zor durumda bıraktığını belirtir. Bu kitabı çevirebilmek için *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, *Tarih Terimleri Sözlüğü*, *Budunbilim Terimleri Sözlüğü*, *Gökbilim Terimleri Sözlüğü*, *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü* ve *Tiyatro Terimleri Sözlüğü* başta olmak üzere birçok farklı kaynağa başvurmak durumunda kaldığını vurgular. "Tunç Çağı'na karşılık gelen dönemde Ege'de anaerkillik, toprağı kullanma hakkı, kentlerin gelişimi ve destanın doğuşu"nu (Üster, 2019, s. 114) inceleyen eseri Türkçeye kazandırmaya çalışırken bu kadar farklı sözlükten yararlanmış olması da Üster'in çevirisini gerçekleştirebilmesi için yeterli olmamış, yüze yakın eseri okuyup gözden geçirerek Ege'nin ilkçağ toplumları hakkında detaylı bilgi sahibi olmaya çalışmıştır. *Tarihöncesi Ege* başlıklı eser ile geçirdiği çeviri sürecini "bir bilim okulunda okumak" olarak özetleyen Üster (2019, s. 115)'in çeviriye verdiği değer açıkça ortadadır. Üster'in bilinçli bir çevirmen olarak tek bir eseri çevirebilmek için dahi yüz farklı eser okuyarak çevireceği kaynak metinde anlatılmak istenenleri detaylı bir şekilde anlamaya gayret gösterdiği, çevirmenin her şeyden önce kaynak metnin okuru olduğu gerçeğinin farkında olduğu ve önemli bir okur olarak erek dilde yeniden kaleme alacağı bu eseri aktarma sorumluluğunu da fazlasıyla aldığı görülmektedir. Üster'in kaynak metin üzerine gerçekleştirdiği tüm bu araştırmalar kendisinin dildışı alt edince ve araçsal alt edince sahip olduğunu gözler önüne sermektedir. Üster'in çevirisi için verdiği emek karşılığını bulmuş olacak ki *Tarihöncesi Ege* çevirisiyle Üster, 1984 yılında Azra Erhat çeviri ödülünü kazanmıştır.

Üster, çeviriyi ikincil bir ürün olarak görmediğini, çeviriye değer verdiğini şu sözlerle vurgular: "...bir edebiyatçıdan çok, bir çevirmen olarak görüyorum kendimi. Bunu edebiyatı büyümseyip çeviriyi küçümsediğim için söylemiyorum. Tam tersine. Çeviriyi ciddiye almasaydım kendimi elli yıl boyunca bu uğraşa vermezdim." (Altunok, 2018). 50 yıldır çeviri uğraşına emek verdiğini belirten Üster'in bu uzun zaman diliminde ülkedeki edebi yapının değişiklik gösterdiğini ancak değişmeyen tek şeyin her dönemde çeviriye duyulan ihtiyacın yüksek olduğuna işaret etmesi de çeviriye verdiği değeri gözler önüne sermektedir. Çevirmenlerin Türk yazın dizgesindeki rollerine de değinen Üster (2019, s.51), "çevirmenler bizim edebiyatımızın zenginleşmesine de büyük ölçüde katkıda bulunmuşlardır" diyerek çevirmenlerin ve çeviri eserlerin konumunun ikincil olmadığını bir kez daha vurgular.

Yazarın üslubu olduğu gibi çevirmenin de bir üslubu olduğu kanısında olan Üster (2019, s. 131), edebi çeviri söz konusu olduğunda "bir yazarın tüm yapıtlarının tek bir çevirmen tarafından dilimize kazandırılması" gerektiği kanısındadır. Çevirmen bu sayede yazarın tüm eserlerine hâkim olacak, yazarın biçimini kavrayabilecektir. Bu anlamda Üster'in de bazı yazarların çevirileri üzerine yoğunlaştığı, özellikle Arjantinli ünlü öykü ve deneme yazarı Jorge Luis Borges'den farklı eserleri dilimize kazandırdığı söylenebilir. *Alçaklığın Evrensel Tarihi, Yedi Gece, Atlas, Düşsel Varlıklar Kitabı, Bir Ada Bir Kıta, İngiliz Edebiyatına Giriş* Üster'in Borges'den Türk yazın dizgesine kazandırdığı eserlerden bazılarıdır. Aynı zamanda Üster, bilim kurgu romanlarıyla tanınan İngiliz yazar H.G. Wells'den de hatırı sayılır sayıda eseri dilimize kazandırmıştır.

Diğer yandan, George Orwell'in iki kült eserinin de Türk yazın dizgesinde Üster tarafından gerçekleştirilmiş yeniden çevirileri mevcuttur. Orwell'in *Hayvan Çiftliği*'ni 2001 yılında dilimize kazandıran Üster, Orwell'in bir diğer kült eseri olan *1984* ilk olarak 1984 yılında Türkçeye kazandırılmış olsa ve yaklaşık yirmi yıldır aynı çeviri üzerinden basımlar gerçekleştirilse de Can yayınlarının başında olduğu dönemde bu çeviriyi inceleme fırsatı bulduğunu ve pek çok eksikle karşılaştığını, bu nedenle eseri yeniden çevirme işine giriştiğini belirtir (2019, s. 133). Orwell'in ünlü eseri *Animal Farm*, Üster'den önce Türkçeye *Hayvan Çiftliği* başlığıyla çevrilmiş olsa da kaynak metnin aslında bir alt başlığı daha vardır: *A Fairy Tale*. Ancak bu alt başlık yalnızca Celal Üster tarafından *Bir Peri Masalı* olarak Türkçeye aktarılmıştır. Oysa bu alt başlık metnin anlam evreni açısından oldukça önemlidir çünkü kinayeli bir anlama sahiptir ve Üster bu anlamı ve yergiyi eserine taşımıştır (Üster, 2012, s. 15). Üster'in çeviri sorunlarını saptaması ve yeniden çeviriye başvurarak bu sorunlara çözüm önerileri getirmesi stratejik alt edince sahip olduğunu göstermektedir. Üster, *1984*'ün çevirisine "Elinizdeki çeviriye ilişkin bir açıklama" isimli bir ön söz eklemiştir. Bu ön sözde, bu eseri neden yeniden çevirdiğini şu şekilde açıklar: "Kanımca, asıl önemlisi, çevirmenin kitabı çevirirken ortaya koyduğu çeviri duyarlılığının eskimesi; bir de zamanla, o kitaba ya da yazara ilişkin kavrayışımızın değişmesi, derinleşmesi." (Üster, 2016, s. 9). Bu söylemde Üster, eserin yeniden çevrilmesinin gerekliliğini dilin eskimesinden ziyade çeviriye karşı bakış açısının değişmesinden kaynaklandığını belirtmektedir. Üster, aynı zamanda çevirmenin yazarı daha iyi kavradıkça daha başarılı çeviriler ortaya koyacağı kanısındadır. Ön sözde ele aldığı bir diğer konu da bu bağlamda Orwell'in iki kitabını birden çevirmiş oluşudur:

"Aradan geçen zaman, birçok çevirinin eksiklerini, yanlışlarını, yetersizliğini ortaya çıkarıyor. Bu yüzden, on yıl kadar önce çevirmiş olduğum *Hayvan Çiftliği*'nin ardından Bin Dokuz Yüz Seksen Dört'ü de çevirmeye karar verdim. Ama bu kararım, Orwell'in bu iki başyapıtının tek bir çevirmenin elinden çıkmasının sağlayacağı tutarlılığın da payı olduğunu söylemeliyim." (Üster, 2016, s. 10)

Üster'in bu söyleminden de anlaşılacağı üzere kendisi bir yazarın farklı yapıtlarının aynı çevirmence çevrilmesinin eserlerde tutarlılık yaratacağını belirtmiş aslında bir diğer deyişle çevirmenin sesinin çevirdiği eserde görünür olduğunu, yani metin içi görünürlüğünü kabul etmiştir. Orwell'in söz konusu iki eserinde de farklı bir üslup kullanmış olmasını, onun engin edebi yeteneği ile açıklayan Üster (2019, s. 138), bu iki kült eseri çevirecek çevirmenin de iki eser arasındaki

üslup farkının ayırımına varması ve çevirisinde yansıtması gerektiğini vurgulayarak bir kez daha edebi çeviride üslup konusuna önem veren bir çevirmen olduğunu gözler önüne serer.

Bu çalışmada, 90'a yakın çevirisi bulunan Üster'in çevirileri kaynak metinleriyle karşılaştırarak gerçekleştirilen bir çeviri eleştirisine yer verilmediğinden çevirmenin metin içi görünürlüğüne odaklanılmamaktadır. Ancak Üster'in metin içi görünürlüğüne bir örnek vermek gerekirse 1984 çevirisi üzerinden gerçekleştirilebilir. Orwell'in kült eseri 1984 adlı distopya türündeki eserde insanların düşünce biçimlerini kısıtlamak için oluşturduğu özel bir dil söz konusudur. Üster'in deyişiyle bu yeni dilin çevirisi çevirmenler için ciddi problemler doğurmaktadır. Seda Taş (2015), 1984'ün farklı çevirilerindeki Yenisöylem'lerin çevirilerini karşılaştırmalı olarak incelemiş ve Üster'in çevirisinde Orwell'in oluşturduğu "Yenisöylem" in kurallarını anlayarak Türkçe'de de benzer şekilde sözcük üreterek çevirisini gerçekleştirdiği sonucuna varmıştır. Üster'in bilinçli bir çevirmen olduğu ve kaynak metnin anlam evrenini ve metnin etrafındaki diğer unsurların metinle ilişkisini kavrayarak çevirilerini bu doğrultuda gerçekleştirdiği açıktır. Çeviri ufku oldukça geniştir, çeviriyi kalıplara ve kurallara sığdırmaya çalışmamaktadır.

Üster, Orwell'in 1984 başlıklı eserine yazdığı ön sözde bu kitabı yıllar içinde farklı zamanlarda okuduğundan ve her okumasında kendisine farklı hisler verdiğinden bahseder. Kitabı çevirmeye başlamadan önce eserin tamamını tekrardan okuduğunu da şu sözlerle belirtir: "Romanı, son olarak, çevirmeye başlamadan önce geçen yıl okudum." (Üster, 2016, 9-10). Bu noktada Üster, çevirmenin her şeyden önce bir okur görevi üstlendiğini kabul eder. Anılarında Orwell'i çevirmeden önce Orwell'in siyasi duruşunu ve toplumdaki duruşunu detaylı bir şekilde incelediğini, Orwell'in yaşantısı ile eserleri arasında ilişki kurarak metinleri anlamlandırmaya çalıştığını ve yayımlandıkları dönemdeki tartışmaları da hesaba kattığını belirtmektedir (Üster, 2019, s. 138). Bu söyleminden de anlaşılacağı üzere Üster, yazarın kimliğinin ve dönemin sosyal, siyasi ortamının edebiyat çevirisindeki öneminin farkında olan, eserleri bu doğrultuda anlamlandırmaya çalışan bilinçli bir kaynak metin okuru ve erek metin yazarı olduğu gibi çeviri sürecine hâkim olan çeviri bilgisi alt edincine sahip bir çevirmendir.

Robert Louis Stevenson'ın *Dr. Jekyll ile Bay Hyde* başlıklı eserini Türkçeye kazandıran Üster (2015, s. vii), esere yazdığı ön sözde söz konusu eseri detaylı bir şekilde Türk okura tanıtmış, yazarın aynı zamanda Türk yazın dizgesinde bilinen eserlerden biri olan *Define Adası* başlıklı eseriyle bağlantı kurarak okurların ilişkilendirmesini kolaylaştırmak istemiştir. Söz konusu eser üzerine yurt dışında birçok makale ve inceleme kaleme alındığından da bahseden Üster'in çevirmen ön sözündeki asıl amacının Türk okura eserin tanıtımını yapmak olduğu, kendisine böyle bir misyon edindiği söylenebilir. Aynı zamanda ön sözde eseri tanıtırken verdiği örnekler, çevirmeden önce gerek yazarı gerekse eseri detaylı bir şekilde araştırıp, esere hâkim olduğunu da gözler önüne sermektedir.

George Thomson'ın *İnsanın Özü* eserini Türkçeye kazandıran Üster (1991, s. 13-15), esere yazdığı ön sözde Thomson'ın yapıtlarının Türkçeye çevirisinin yirmi beş yıllık serüvenine değinir ve yazarı okura detaylı bir şekilde tanıtmayı kendine görev edinir. Çevirmenin yazarı tanıması ve bilmesinin okuma edimini derinden etkilediğinin farkında olan Üster'in aynı mantıkla düşünerek Türk okur için de kaynak metnin yazarını detaylıca tanıtmaya gereği hissettiği söylenebilir. Yazar üzerine kaleme aldıkları, Üster'in çevirdiği yazarları ne ölçüde iyi tanıdığının da kanıtıdır.

İngiliz ve Amerikan Edebiyatında Kısa Öykülerin Büyük Ustaları başlıklı derleme çevirisine yazdığı ön sözde ise modern anlamda kısa öykü hakkında okurları bilgilendirmeyi amaçlayan Üster (2016, s. vii-ix), öykücülüğün tarihsel gelişimine değinir ve bu eserde bulunan çeviri öyküleri seçerken aslında kendi geçmişinden ilham aldığını "bir anlamda kendi geçmişimin de aynasını sunuyorum okurlara" sözüyle açıklar.

Genel olarak çevirilerine yazdığı ön sözlerde Üster'in çevirdiği yazarları detaylı bir şekilde araştırdığı, yazarların yaşadıkları dönemler, yaşantıları boyunca başlarından geçenler, mensubu oldukları edebi gelenek gibi yazarlara dair detaylı bilgi sahibi olduğu ve bu bilgileri çeviri metnin okurlarıyla paylaşma eğiliminde olduğu görülmektedir. Üster'in dil dışı alt edince sahip bir çevirmen olarak kendi araştırmaları doğrultusunda edindiği bilgileri okurlarla paylaşarak yazar ve eserleri Türk okura tanıtmayı amaçladığı bu sayede okuma edimini okurlar için kolaylaştırmayı hedeflediği söylenebilir.

Çevirmen notlarını ise yayınevi politikası doğrultusunda metin içinde ya da metin sonunda konumlandırılan Üster, her ne kadar okurun okuma edimini baltalayacağı düşüncesiyle çevirilerini çevirmen notlarına boğmasa da önemli gördüğü kısımlarda Türk okuru aydınlatma ihtiyacı hissettiği görülmektedir. Örneğin *Dr. Jekyll ile Bay Hyde* başlıklı çevirisinde, Türk okurun bağlamsal olarak nasıl bir amaca hizmet ettiğini anlayamayacağı düşüncesiyle “Büyük Britanya'nın, aralarında kraliyet ailesi üyelerinin de bulunduğu zengin ve saygın kişilere hizmet veren en seçkin bankası” şeklinde bir açıklama yaparak metin içinde geçen bankanın kaynak kültürdeki konumunu açıklamaktadır (Stevenson, 2015, s. 84). Üster'in *1984* ve *Hayvan Çiftliği* çevirileri çevirmen notları açısından incelendiğinde, *1984* çevirisinde metin boyunca yalnızca bir yerde çevirmen notu kullandığı, *Hayvan Çiftliği* çevirisinde ise hiç çevirmen notu ekmediği görülmektedir. Çevirmenin görünür olduğunun bilincinde olan bir çevirmen olmasına rağmen kimi çevirilerinde çevirmen notuna başvurmamasının arkasındaki sebep okurun okuma eylemini sekteye uğratmama, akışı bozmama isteği olabileceği gibi yayınevi politikasından da kaynaklanıyor olabilir.

Üster'in Metin Dışı Görünürlüğü Üzerinden Çevirmen Profili ve Çeviri Politikası

Çalışmanın bu bölümünde, Koskinen'in (2000) yan metinsel görünürlük tanımı bağlamında Üster'in çevirmenliği üzerine başka yazarlar tarafından kaleme alınan söylemler incelenmektedir. Uzun yıllar Üster ile birlikte çalışmış olan editör Gamze Varım, *Celal Üster İçin* isimli kitapta 2015 yazında İş Bankası Kültür Yayınlarında Robert Louis Stevenson'ın *Dr. Jekyll ile Bay Hyde* isimli eserini yeniden çevirmesi için Celal Üster'e ulaştığını ve ardından gelişenleri şu şekilde aktarır:

“Celal Bey'e konuyu açmış, çeviriyi üstlenmek ister mi diye sormuştum. Başta önerim karşısında duraksamış, hâlihazırda piyasada çevirileri bulunan bir kitabı neden çevirtmek istediğimi sormuştu. Ben de dilim döndüğünce artık yapıtın yeniden çevrilmesinin zamanının geldiğini anlatmaya çalışmışım. (...) Sonradan bir araya geldiğimizde yapıtın yeniden çevrilebileceğine dair fikir birliğine varmıştık.” (Varım, 2018, s. 71-72)

Bu anıdan da anlaşılacağı üzere Üster'in piyasada çevirisi mevcut olan bir eseri ticari kaygılarla yeniden çevirmeyecek kadar bilinçli olduğu görülmektedir. Üster'in yalnızca yeniden çeviriyi gerekli kılan durumlarda bu işe girişme bilincinde olduğu açıktır.

Bir çevirmenin çeviri yaptığı yabancı dillerde olduğu gibi kendi anadilinde de yetkin olması görüşüne paralel olarak Üster'in Türkçedeki yetkinliğine vurgu yapan Seçkin Selvi (2018, s. 20), “Çevirmen olmak için öncelikle yazarlık kumaşına sahip olmak gerekir. Celal Üster işte öyle bir kumaşa sahip olduğu, iyi bir yazar olduğu için iyi bir çevirmendir” söylemiyle Üster'in anadiline olan hakimiyetine odaklanmaktadır. Asuman Susam (2018, s. 56) da Üster'in dil kullanımını “temiz, özenli, doğru ve iyi olduğu kadar güzel” olarak tanımlamakta, böylesi başarılı bir dil kullanımına rağmen Üster'in “dil polisliği”ne soyunmadığını da ayrıca vurgulamaktadır. Susam (2018, s. 56), Üster'in “yaratıcılık söz konusu olduğunda dilin esneme paylarını da iyi bilenlerden” olduğu kanısındadır. Türk yazın dizgesine yıllarını vermiş biri olarak Üster'in edebiyat çevirisinin gerektirdiği şekilde yaratıcılığa önem verdiği görülmektedir. Tüm bu söylemler bu da Üster'in iki dillilik alt edincine sahip olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Okuduğu çeviriler olmasaydı kendisinin de bir yazar olamayacağını vurgulayan Ferit Edgü (2018, s. 15), çevirmenliğin genellikle hor görüldüğünü ancak kimi önemli çevirmenlerin yaptıkları işin büyüklüğünün, yarattığı etkinin ve öneminin farkında olduklarını belirtir ve Üster'in çeviriye dair tüm bu özelliklerin farkında olan ender çevirmenlerden biri olduğunu söyler. Yan metinsel görünürlük incelemesinde de görülmüştür ki Üster çevirinin öneminin, zorluklarının ve gerektirdiklerinin farkında olan çeviri bilgisi alt edincine sahip, bilinçli bir çevirmendir; Edgü'nün Üster'in çevirmenliğine yönelik görüşü de bu gerçeği doğrulamaktadır.

Dee Brown'un *Kalbimi Vatanıma Gömün* başlıklı eserini Celal Üster ile birlikte Türk yazın dizgesine kazandırarak Üster ile ortak bir çeviri çalışması yürüten Fevzi Yalım, ortak çeviri yaptıkları süreçteki deneyimlerini şu sözlerle aktarır:

“Sürekli birbirimize danışıyor, tartışıp uyum sağlıyoruz. Çok keyif de alıyoruz bu iş birliğinden. Üzerinde yoğunlaştığımız noktaların başında özellikle temiz bir dil, bunun yanında da özel isimlerin, terimlerin, deyimlerin ve olabildiğince üslubun her birimizin çevirdiği bölümlerde birebir eşleşmesi geliyor. Kısacası, çevirinin, iki kişinin ortak çalışması olmakla birlikte, okurun, onun iki ayrı kalemden, iki ayrı beyinden çıkmış olarak algılanmaması için elimizden geleni yapıyoruz.” (Yalım, 2018, s. 68)

Üster, özellikle bir edebiyat çevirisinin farklı kişilerce yapılmasının eserde kopukluklara, üslup farklılıklarına neden olabileceğinin farkındadır. Böyle bir sorunla karşılaşmamak adına ortaklaşa gerçekleştirdikleri çeviriyi bilinçli bir çevirmen olarak birlikte oturup gözden geçirmişlerdir. Bu durum, Üster'in çeviri sürecine hâkim olduğunu diğer bir deyişle çeviri bilgisi alt edincine sahip olduğunu göstermektedir.

Üster'in Borges çevirilerini yorumlayan Armağan Ekinci (2018, s. 60), zorlu Borges dilini Türkçeye aktarırken Üster'in “bu mayın tarlasında kıvraklıkla, rahatça” geçtiğini ve önce kendisi tüm bu çetrefilli eseri anlayarak okura “mayınların yerlerini” gösterdiğini vurgulamaktadır. Söylemden de anlaşılacağı üzere Üster'in çevirmen olarak öncelikle okur rolü üstlendiğinin altı çizilmekte ve çeviri sorunlarının bilincinde olduğu vurgulanarak stratejik alt edincine işaret edilmektedir. Üster'in bir okur olarak metindeki bilmecelerin öncelikle kendisinin farkına varacağı detaylı bir okuma deneyimi gerçekleştirdiği, kaynak metin analizine başvurduğu, sonrasında çevirisini ortaya koyduğu ve bir çevirmen olarak metne eklediği son sözünde metindeki bu zorlu kısımlarla ilgili okuru yönlendirmeyi de ihmal etmediği gözlemlenmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada, Türk yazın dizgesinin üretken çevirmenlerinden Celal Üster'in yan metinsel görünürlüğü çevirileri üzerine verdiği röportajlar, çevirilerine yazdığı ön söz ve son sözler, eserlere ilaştırdığı çevirmen notları ve elli yıllık çeviri deneyimini anlattığı *Bir Çevirmen'in Notları* başlıklı eser üzerinden incelenmiştir. Üster'in metin dışı görünürlüğü ise Varım, Selvi, Susam, Edgü, Yalım, Ekinci'nin Üster'in çevirmenliği üzerine kaleme aldıkları söylemleri üzerinden sorgulanmış, elde edilen veriler doğrultusunda Üster'in PACTE grubunun ortaya koyduğu beş çeviri alt edincinden hangilerine sahip olduğu sorgulanmıştır.

Yan metinsel görünürlüğü bağlamında Üster'in çeviri politikası incelendiğinde, çevireceği yazarı ve dönemi derinlemesine araştırdığı, kaynak ve erek dillerde yetkin olmayı ve özellikle edebiyat çevirisinde iki kültüre de hâkim olmayı çevirinin gereklerinden biri olarak gördüğü, kaynak metni kutsal olarak görmediği gibi çeviriyi de kaynak metnin üstünde konumlandırmadığı, kaynak metin ve çeviriyi birbirine ihtiyacı olan ürünler olarak ele aldığı bu bağlamda çeviri edimine geniş bir perspektiften yaklaştığı görülmüştür. Gerçekleştirilen incelemede, Üster'in bir çeviriyi gerçekleştirebilmek için öncelikle eserin yazarını iyice tanımak adma okumalar yapan, ardından kaynak metni analiz eden ve kaynak metindeki tüm alt anlamları, yazınsal dili çözümleyerek erek dile taşıyan, gerektiğinde kaynak metni analiz edebilmek için birçok farklı eseri okumaktan geri durmayan, kaynak metni öncelikle kendi anlamadan çeviriye aktarmayacağını

farkında olan, çeviriyi ciddi bir uğraş olarak gören, üsluba önem veren, mümkünse bir yazarın tüm çevirilerinin aynı çevirmen tarafından aktarılması gerektiğini savunan bir çevirmen olduğu görülmüştür. Üster, çevirilerine genellikle okuru yönlendirecek ön sözler yazmakta, bu çevirmen ön sözlerinde yazarı, eserin yazıldığı dönemi Türk okura tanıtma misyonu üstlenmektedir. Eğer kaynak metin üzerinde gerçekleştirdiği analiz sonucunda ulaştığı önemli noktaları okurla paylaşma eğilimindeyse bu deneyimleri okurla ön sözde değil son sözde paylaştığı gözlemlenmiştir.

Metin dışı görünürlük odağında Üster'in çeviri politikası incelendiğinde, Varım'ın (2018) söyleminden Üster'in yeniden çevirinin gerekli olmadığı durumlarda yeniden çeviriye başvurulmaması gerektiğini savunduğu, Selvi'nin (2018) söyleminden Üster'in her şeyden önce Türkçede yetkin bir çevirmen olduğu, Susam'ın (2018) söyleminden ise Üster'in yaratıcılık gerektiren eserlerde çevirilerinde yaratıcı çözümler bulan, dil cambazı bir çevirmen olduğu anlaşılmaktadır. Edgü (2018), Üster'in çeviriyi ikincil bir ürün olarak görenlerin aksine elli yılını çeviri edimi ile geçirmiş bir çevirmen olarak çevirinin zorluklarının farkında olduğunu ve kesinlikle kaynak metnin sadık bir kopyası olarak görmediğini söyler. Ekinci (2018) ise Üster'in kaynak metni detaylı bir şekilde analiz ettiğini, analiz esnasında saptadığı noktaları son sözünde okurla da paylaştığını belirtmektedir.

Sonuç olarak çeviri, yayıncılık ve gazetecilikte 50 yılı aşkın süredir emek harcayan ve çalışmalar yapan Üster'in Türk yazın dizgesine ciddi boyutta katkı sağladığı ortadadır. Üster, Türkçeye kazandırdığı 90'a yakın eserle Türk yazın dizgesinin gelişmesine büyük katkıları olmuş, önemli bir çevirmendir. Çalışmada gerçekleştirilen araştırma neticesinde Üster'in yan metinsel ve metin dışı görünürlüklerinin paralel olduğu gözlemlenmiştir. Yan metinsel ve metin dışı görünürlük incelemesi, Üster'in hangi eserin çevrilmesi gerektiğine genellikle kendisi karar veren, bir eseri çevirmeden önce tekrar tekrar okuyan ve eseri anlamak için gerekirse yüze yakın başka eser okumaktan geri durmayan, kaynak metin analizi yapmadan çevirisine başlamayan, çeviriyi sözcüklerin ya da anlamın aktarımı olan sığ bir edim olarak görmeyen, kaynak metni kutsallaştırmayan, çevirmeni ve yazarı birbirinin efendisi ya da kölesi olarak görmeyen, çevirinin zorluklarını bilen ve çevirmenin ortaya koyduğu ürünün kıymetli olduğunun farkında olan bilinçli bir çevirmen olduğunu göstermektedir. Yan metinsel ve metin dışı görünürlüğü doğrultusunda çeviri politikası ve çevirmen profili ortaya çıkarılan Üster'in PACTE'nin (2003, s. 60) ortaya koyduğu beş çeviri alt edincine de sahip olduğu görülmüştür. Erek dile hâkim olduğu kadar kendi anadiline de hakimiyeti vurgulanan Üster'in iki dillilik alt edincine; kaynak metin yazarını, eserin kaleme alındığı kültürü ve dönemi detaylı bir şekilde incelemesi ise dil dışı alt edince sahip olduğunu göstermektedir. Kaynak metni anlayıp erek metni kurgulama becerisi ve çeviri sürecine olan hakimiyeti çeviri bilgisi alt edincine sahip olduğunun kanıtıdır. Üster'in bir kaynak metni çevirmeye başlamadan önce kaynak metin analizinde bulunması ve kaynak metni daha iyi anlayabilmek adına araştırmaya girişmesi, gerekli gördüğü takdirde birçok eser okuması, araştırmaya araçsal alt edince sahip olduğunu gösterirken karşılaştığı çeviri problemlerini çözmek için detaylı araştırmalar yapması ve belirttiği üzere yaratıcı çözümler bulması da stratejik çeviri edincine sahip olduğunun göstergesi olarak ele alınabilir. Tüm bu alt edincilerin Çeviribilim ve Mütercim Tercümanlık bölümlerinde geleceğin çevirmenlerine kazandırılması beklenen edinçler olduğu düşünüldüğünde, Üster'in bu bilince ve yetkinliğe çeviri ile geçirdiği 50 yıllık süreçte edindiği tecrübelerle eriştiği söylenebilir.

Kaynakça

Altunok, Ö. (17 Mayıs, 2018). Bence çeviri direniyor. *T24 Bağımsız İnternet Gazetesi*. <https://t24.com.tr/k24/yazi/celal-uster-soylesi,1778>

- Arrojo, R. (1997). The “death” of the author and the limits of the translator’s visibility. M. Snell-Hornby, Z. Jettmarová and K. Kaindl (Ed.), *Translation as intercultural communication* (s. 21-32) içinde. John Benjamins Publishing Company.
- Çapan, C. (2018). Celal Üster: Yetmiş yaşında bir delikanlı. A. Uluşahin (Ed.), *Celal Üster için: çeviri uğraşında elli yıl* (s. 17-18) içinde. Can Yayınları.
- Edgü, F. (2018). Celal Üster için. A. Uluşahin (Ed.), *Celal Üster için: çeviri uğraşında elli yıl* (s. 15-16) içinde. Can Yayınları.
- Ekinci, A. (2018). Celal Üster’in atlası. A. Uluşahin (Ed.), *Celal Üster için: çeviri uğraşında elli yıl* (s. 59-62) içinde. Can Yayınları.
- Eser, O. (2015). *Çeviribilimde edinç araştırmaları*. Anı Yayıncılık.
- Fuat, M. (1970). Sunuş. *Yeni Dergi*, 64.
- Genette, G. (1997). *Palimpsests: Literature in the second degree*. (C. Newman & C. Doubinsky, Çev.). University of Nebraska Press.
- Kakı, B. (11 Ocak, 2017). Çeviri, insanî anlamda kutsal bir uğraş. *Artful Living*. <https://www.artfulliving.com.tr/edebiyat/ceviri-insan-anlamda-kutsal-bir-ugras-i-10080>
- Koskinen, K. (2000). *Beyond ambivalence, postmodernity and the ethisc of translation*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. University of Tampere.
- Orwell, G. (2016). *Bin dokuz yüz seksen dört*. (C. Üster, Çev.). Can Yayınları.
- PACTE (2003). Building a translation competence model. Alves, F. (Ed.), *Triangulating translation: Perspectives in process oriented research* (43-66) içinde. John Benjamins.
- Sarısayın, A. (2018). Celal Üster’e açık mektubumdur. A. Uluşahin (Ed.), *Celal Üster için: çeviri uğraşında elli yıl* (s. 25-34) içinde. Can Yayınları.
- Selvi, S. (2018). Kurşun zehirlenmesi. A. Uluşahin (Ed.), *Celal Üster için: çeviri uğraşında elli yıl* (s. 19-20) içinde. Can Yayınları.
- Susam, A. (2018). Gördüğümce: Celal Üster. A. Uluşahin (Ed.), *Celal Üster için: çeviri uğraşında elli yıl* (s. 51-58) içinde. Can Yayınları.
- Tamer, Ü. (2017). *Yaşamak hatırlamaktır*. YKY.
- Taş, S. (2015). Bin Dokuz Yüz Seksen Dört’te yenisöylem adlı dil kullanımının yeniden çeviri uygulamalarına yansımaları. *Turkish Studies*, 10(12), 1103-1118. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8730>
- Uluşahin, A. (Ed.). (2018). *Celal Üster için: çeviri uğraşında elli yıl*. Can Yayınları.
- Üster, C. (1991). Çevirmenin önsözü. G. Thomson, *İnsanın özü* (s.13-15) içinde. (C. Üster, Çev.). Payel Yayınları.
- Üster, C. (2012). Sunuş. G. Orwell, *Hayvan çiftliği* (s. 9-15) içinde. (C. Üster, Çev.). Can Yayınları.
- Üster, C. (2015). Çevirmenin önsözü. R. L. Stevenson, *Dr. Jekyll ile Bay Hyde* (s. vii-x) içinde. (C. Üster, Çev.). İş Bankası Kültür Yayınları.
- Üster, C. (2016). Elinizdeki çeviriye ilişkin bir açıklama. G. Orwell, *Bin dokuz yüz seksen dört* (s. 9-10) içinde. (C. Üster, Çev.). Can Yayınları.
- Üster, C. (2016). Önsöz. C. Üster (Ed.), *İngiliz ve Amerikan edebiyatında kısa öykülerin büyük ustaları* (s. vii-ix) içinde. İş Bankası Kültür Yayınları.

- Üster, C. (2019). *Bir çevirgenin notları*. Can Yayınları.
- Varım, G. (2018). Çeviriye adanmış bir ömür. A. Uluşahin (Ed.), *Celal Üster için: çeviri uğraşında elli yıl* (s. 71-72) içinde. Can Yayınları.
- Venuti, L. (1995). *The translator's invisibility: A history of translation*. Routledge.
- Yalım, F. (2018). Bir kitabın öyküsü, bir dostluğun da. A. Uluşahin (Ed.), *Celal Üster için: çeviri uğraşında elli yıl* (s. 67-70) içinde. Can Yayınları.